

СВЕТ
СРПСКЕ РУКОПИСНЕ КЊИГЕ
(XII–XVII ВЕК)

THE WORLD OF SERBIAN MANUSCRIPTS
(12TH–17TH CENTURIES)

THE WORLD OF
SERBIAN MANUSCRIPTS
(12TH–17TH CENTURIES)

BELGRADE 2016

СВЕТ
СРПСКЕ РУКОПИСНЕ КЊИГЕ
(XII-XVII ВЕК)

БЕОГРАД 2016

Том 1
27. 57.
68.
Др. Милош

Лит.: Д. Богдановић, *Горички зборник*, у: *Историја Црне Горе II/2*, Титоград 1970, 372–380; Ђ. Трифуновић, *Две посланице Јелене Балшић и Никонова „повести о јерусалимским црквама и јусуињским меситима“*, *Књижевна историја V*, 18 (1972) 289–327; Н. Р. Синдик, *Кодиколоџија Горичкој зборника*, у: *Никон Јерусалимац*, *Вријеме – личности – дјело*, прир. јеромонах Јован (Ђулибрк), Цетинје 2004, 185–198; Ј. Стојановић, *Правовис Горичкој зборника*, у: *Теолитивистичка проучавања словенских језика*, Београд 2013, 503–523; *Иста, Сложенице у Горичком зборнику*, у: *Светиши Тирило и Методије и словенско ицсано наслеђе: 863–2013*, Београд 2014, 309–327.

И. Шијадијер

43. АЛЕКСАНДРИДА

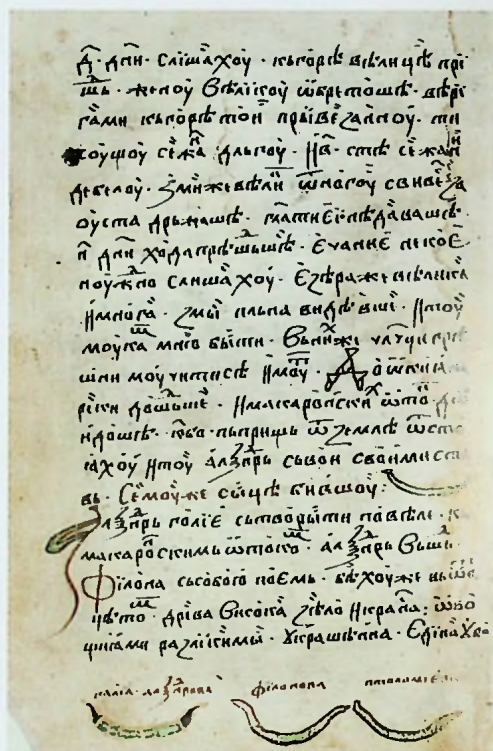
друга четвртина XV века

Београд, Народна библиотека Србије, Рс 23

папир, 70 л., 200 × 130 mm

Рукопис, исписан полууставним писмом и са цртама карактеристичним за традицију рашког правописа, садржи *Живој Александра Великој*. Илустрован је са три цртежа на маргинама, која подражавају узоре из изгубљеног предлошка. Кодекс нема почетак, као ни крај, док му у средини недостају листови, што оставља нешто више од трећине целокупне *Српске Александриде*. Радмила Маринковић га у својој класификацији рукописног наслеђа *Романа о Александру* означава као *први Вуксанов рукопис (V)*.

Александрида је књижевна биографија Александра Великог. Настала је у Александрији, највероватније током II или III века н. е., обједињавањем локалних народних легенди о освајачевом животу и пореклу, данас изгубљених епистола и измењених сведочења царевих хеленистичких биографа. Спис се погрешно приписивао историчару и Аристотеловом нећаку Калистену, те се дело у литератури именује и као *Псеудо-Калистиенова Александрида*. *Роман о Александру*, строго жанровски посматрано, није роман. Припа-

66. *Александрида*, НБС Рс 23, л. 42^v

да делима што су настајала у „оном интермедијалном периоду између антике и модерног доба који теорија књижевности није узимала у обзир при свом конституисању“ (Р. Маринковић).

Српски преписи *Александриде* толико су бројни и карактеристични да руски проучавалац А. Веселовски ствара термин *Српска Александрида* говорећи о посебној српској редакцији (верзији) *Романа о Александру*. Настанак тог дела временски се везује за зрели период српске средњовековне државе. Основно обележје *Српске Александриде* јесте хришћански поглед на свет. У њој се први пут појављује дог Сават, што је једно од библијских имена староза-

ветног Бога (*Господ над војскама*). У е редакцији, најстаријем грчком сачуваном претходнику *Српске Александриде*, датираном у VIII век или почетак IX века, Александар верује у неименованог Бога. Српски су рукописи потом развијали монотеистичке елементе из те редакције. У тој *Александриди* Македонски верује у Бога и пре посете Јерусалиму, док је у другим верзијама он тек при сусрету с литијом свештеника пожелио да се покрсти. У српској редакцији вера у новог, личног Бога, на кога се цар стално позива, повезана је с још једном новином – први пут се јавља мотив васкрсења и бесмртности душе. Хришћански Александар не мора, попут античког, да се повинује Судбини и умре достојном смрћу. Сада се наглашава да ће се он са својим Македонцима видети „кад мртви из гробова устану на страшно судилиште!“

Промена је и позната епизода о царевој посети Јерусалиму, која постоји још код Јосифа Флавија у *Јудејским сјаринама* (књига XI, поглавље VIII, 1–7), али и у поменутој е редакцији. Мења се разлог Александрове посете том граду. Док је цар раније био принуђен да дође у Јерусалим, сада је мотив доласка његова сопствена жеља и он то јасно говори: „... јер ја док се не поклоним богу великоме у Јерусалиму, нећу кретати на Дарија.“ Посета Јерусалиму надази се у смисаоном средишту текста – цар најпре борави у граду, а тек онда одлази у одлучујући бој с Даријем, што није тако у већини других верзија.

Јерусалим се у *Српској Александриди* појављује као град узор – он је истовремено Земаљски Јерусалим, који представља савршен облик политичког уређења, и идеални, Невески Јерусалим, место блиско недоступном рају и острву Блажених, које ће цар посетити. Слика Македонског на литургији и крунисању у светом граду ствара снажно поређење између Јерусалима у тексту *Српске Александриде* и Константинопоља у контексту њеног разумевања.

Ваља издвојити и обраду царево посете Риму као знак особености ове редакције. Рим је град у којем племићи и свештеници дочекују Александра, ту је Македонски представљен као император, у његову част су уприличене војна парада и црквена литија.

Промена односа према Богу и према светом простору – градовима Риму, Атини, Јерусалиму – повезана је са уношењем библијских цитата у текст. Стари завет – *Књиге мудрости* (*Приче и Премудрости Соломонове* и *Књига Исуса сина Сирахова*) – често се цитира. Док се изреке из *Књига мудрости* користе највише у истицању моралног слоја текста, цитати из црквене поезије псалма Давидових и стихира *Јована Дамаскина* из чина опела драматизују размишљања ликова у тренутку смрти. „Нема, дакле, радости у коју се и жалост не умеша“ јесте својеврстан „рефрен“ *Српске Александриде*, који изједначава цара Александра са осталим смртницима.

Још један од знакова християнизације јесте инсистирање на различитим даровима које цар прима – реч је о предметима који су припадали старозаветним царевима (шлем, копље, плашт, жезло). Издава се улога пророка *Јеремије*, који се као лик може наћи једино у *Српској Александриди*. Његова пророчанства и појављивања налазе се на кључним местима у тексту – пред одлучујући бој с Даријем и Александрову смрт.

Српска Александрида нам показује како један текст престаје да буде антички и постаје византијски средњовекован. Библијска текстуалност, хришћанска религиозност и стварање Града, симбола, књижевног Јерусалима јесу средства којима је средњовековна култура овај антички споменик учинила својим. *Српска Александрида* је класичан, најзрелији облик приче о Александру на византијском Истоку.

Лит.: Ойис. НБС, бр. 24; Р. Маринковић, *Српска Александрида. Историја основног текста*, Београд

1969, 165–188; *Роман о Троји, Роман о Александру Великом*, прир. Р. Маринковић, Београд 1984; (ε редакција): *Животът на Александър цар на Македонците: От неизвестен византийски автор*, прев. от старогръчки Н. Генова, София 1991.

М. П. Живковић (Филолошки факултет
Универзитет у Београду)

44. СОФИЈСКА ИЛУСТРОВАНА АЛЕКСАНДРИДА

друга четвртина XV века
Софија, Народна библиотека
Кирил и Методиј, бр. 771 (381)
папир, 273 л., 210 × 140 mm

Зборник се састоји од два дела – у првом се налазе *Српска Александрида, Прича о Индијском царству, чланци богословске садржине, изреке и текстови о гатању и врачању*, а у другом *Роман о Троји*. Рукописи су настали независно један од другог, а касније су спојени у целину. На основу језичких особина изводи се закључак да је најстарији слој споменика настао у српској књижевној средини. Богато је илустрован. *Због графичког изгледа и стања текста ово је један од најстаријих и најважнијих преписа Српске Александриде.*

Старији, српски део рукописа (XV век) није сачуван у целини. Њему припада 220 листова, на којима су радила двојица писара. И један и други користе полууставно писмо са акцен-тима, спиритусима и скраћеницама. Оба писара пишу српским једнојеровим правописом. Књига је у XVII или XVIII веку допуњена новим листовима на бугарској територији. Радила Маринковић у својој анализи рукописног наслеђа *Српске Александриде* овом препису даје истакнуто место. Сматра га особеним јер поседује делове који припадају различитим групама рукописа *Српске Александриде*. Будући да има особине сличне млађим преписима, у којима се званични српскословенски језички израз губи и отвара се простор народном, говорном језику, *Софијска илустро-*

вана Александрида сведочи о томе да је „по-млађивање“ српске редакције *Романа о Александру* почело већ у XV веку, али том процесу нису подлегли сви делови текста из софијског кодекса. О посебности рукописа говори и чињеница да је он истовремено део српске и бугарске књижевне баштине, што истиче наднационалну природу средњовековне књижевности.

У софијском рукопису сачувано је тринаест илустрација епизода из *Српске Александриде*. Истраживачи претпостављају да их је првобитно несумњиво било више – ваља напоменути и да су приликом различитих „реставрација“ рукописа на појединим местима нешто изведени цртежи сцена или других детаља из романа. Данас у рукопису постоје следеће сцене: Рођење Александра Великог (10^v), Александар постаје самодржац (23), Бој код Атине (37^v), Александар прима Даријево претеће писмо (52), Лекар Филип лечи болесног Александра (63), Александрова гозба (63^v), Бој са Индијцима (127^v–128), Двобој Александра и индијског цара Пора (135), Оплакивање Пора (135^v), Александрово последње обраћање (Оплакивање Александра) (191), Пренос Александровог тела у Александрију (191^v), Роксандино самоубиство, Дучипал убија Вринонуша (192), Гроб Александров и Роксандин у Александрији (192^v).

Осим фигуралних минијатура, у оригинални сликани украс текста *Српске Александриде* спадају и пет декоративних наслова и иницијали. Иницијали се могу поделити на увећана слова и „праве иницијале“. Прави иницијали, засновани на флоралној орнаментици, веома су вешто изведени. Истог су типа и иницијали у другим списима уз текст *Александриде*, али су по детаљима унеколико различити.

По стилским одликама фигуралне минијатуре софијске *Александриде* представљају занимљива, али не и нарочито репрезентативна и успешна остварења. У погледу цртежа оне су донекле сродне минијатурном украсу најстаријег

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд
091(=163.41)(083.824)

СВЕТ српске рукописне књиге : (XII-XVII век) / [Зоран Ракић ... [и др.] ; преводиоци на енглески језик Марина Адамовић ... [и др.]]. - Београд : САНУ, 2016 (Београд : Планета принт). - 455 стр. : илустр. ; 24 см. - (Галерија Српске академије наука и уметности = Gallery of the Serbian Academy of Sciences and Arts ; 137)

На спор. насл. стр.: The World of Serbian Manuscripts. - Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Тираж 1.000. - Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-7025-695-8

а) Српски рукописи - 12в-17в - Изложбени каталози

COBISS.SR-ID 225232908